

Korte Presentatie van het Standpunt Nr. 40 “Het Professoraat anno 2016”

Het is mij een eer en een genoegen u allen namens de voorzitter en de vast-secretaris van de Academie op dit symposium over ons Standpunt “Het Professoraat anno 2016” welkom te heten. Welkom speciaal ook namens mijn medeauteurs en de leden van onze werkgroep.

Voor de buitenwereld kan het erop lijken dat de academische wereld en meer bepaald de Academie zelf rijkelijk laat de problematiek die hier vandaag aan de orde is ter harte heeft genomen. In feite was deze problematiek in de Academie al volop aan de orde in de afscheidsrede eind 2010 van Dominique Willems als voorzitter van de Academie; titel van haar rede: “Het professoraat 2010. Koorddanses tussen Bologna en Lissabon”. Dominique Willems drukte toen de wens uit om een werkgroep op te richten over dat thema binnen de Academie. Dat gebeurde, maar er kwam pas echt schot in de zaak na het succesvolle Ethisch Forum (november 2013) in de Universitaire Stichting (voorzitter Jacques Willems) met als thema “The Academic’s Burden. University Professors Under Perverse Pressure?”. Met het haar karakteristieke enthousiasme overtuigde Irina Veretennicoff toen mijzelf, Dominique Willems en Jacques Willems om de werkgroep nieuw leven in te blazen, aangevuld met leden van de Jonge Academie en Kantl (Koninklijke Academie voor Taal- en Letterkunde). De finale redactie kwam er eind december vorig jaar (na talloze amenderingen van binnen en buiten de werkgroep). Het duurde tot maart van dit jaar vooraleer de laatste Klasse (KNW) het fiat gaf aan de tekst als ‘standpunt *ter publicatie* goedgekeurd’ (door alle Klassen dus van de Academie). Het Standpunt nr. 40 verscheen in druk begin juli. Ik geef toe, het heeft wat lang geduurd; laat ons maar zeggen dat we niet over één nacht ijs zijn gegaan? Noteer dat dit niet, zoals in de pers soms vermeld werd, een standpunt is *van* de Academie, het is een standpunt *uit* de Academie dat onder de verantwoordelijkheid valt van de auteurs, niet van de Academie als zodanig. Wij mochten al vele positieve reacties ontvangen waarin de hoop wordt uitgedrukt

op een brede (zo breed mogelijke) verspreiding van het standpunt (liefst ook in Engelse vertaling) en op de nodige druk op de betrokken instellingen, ook de Europese, om de aanbevelingen ter harte te nemen.

Het gaat om een evaluatief standpunt, niet om een puur wetenschappelijke tekst; het gaat om waardeoordelen, maar we hebben die zo goed mogelijk proberen te onderbouwen met studies uit binnen en buitenland, zowel empirische als reflexieve (filosofische en menswetenschappelijke). We leggen de link tussen *enerzijds* de malaise bij vele professoren over de evolutie van hun beroep en *anderzijds* fundamentele veranderingen de laatste decennia in de instelling, de universiteit, waarin zij werken. Die malaise houdt geen verband zoals men soms denkt met heimwee naar vroeger, maar komt veeleer voort (zoals iemand het uitdrukte) uit “liefde voor het werk in tijden van management” en uit het gevoel dat dat werk in dergelijke tijden niet helemaal kan gebeuren zoals het hoort. De malaise wordt niet door iedere betrokkene aanvoeld, of even sterk aanvoeld en dat om allerlei redenen: de positie, de leeftijd, de discipline of de manier waarop daarin de kerntaken georganiseerd zijn. De malaise betekent trouwens helemaal niet dat professoren hun eigenlijke werk niet langer graag zouden doen; juist integendeel. Wees dus gerust, er is geen enkele stakingsdreiging.

Sommigen vinden het spreken over malaise gewoon onjuist of in elk geval defaitistisch. Maar de malaise is er onbetwistbaar: men moet er maar de opiniepagina's van de kranten op naslaan van de laatste jaren, of denken aan initiatieven als de Actiegroep Hoger Onderwijs, of aan de resultaten van surveys allerhande van binnen en buiten de universiteit. In ons standpunt brengen wij de malaise in verband met het importeren van wat men een 'bedrijfslogica' is gaan noemen binnen instellingen als de universiteit (gelijkaardige evoluties en problemen elders, bijvoorbeeld in de zorg- of cultuursector). Het introduceren van een bedrijfslogica: het gaat dan niet zozeer om onderschikking van de universiteit aan de economie (dat was de vrees eertijds in de jaren zeventig),

maar om *het centraal stellen* van management, competitie en concurrentie tussen instellingen en individuen, het denken en spreken over universitaire doelen in termen van product, productieprocessen, beheersing daarvan via allerlei methodes, met behulp van professionals, enzovoort. Zelfs indien de malaise alleen zou aangevoeld worden door een beperkt aantal individuen, of alleen in bepaalde sectoren of domeinen (quod non), dan nog wijst zij ons inziens op evoluties waarbij men serieuze vragen kan stellen. In dit perspectief verschijnt de malaise niet (louter) als het probleem van gestresseerde of overwerkte individuen, maar als symptoom van een diepere problematiek.

Wat mij betreft, is de meest fundamentele vraag gesteld in het standpunt: wat doet de introductie van bedrijfslogica met de manier waarop de kerntaken van de universiteit opgevat en uitgevoerd worden? Antwoord: er gebeurt een soort interne pervertering van die taken en *dát precies* wordt het scherpst aangevoeld door sommigen althans van hen die van die taken hun levenswerk gemaakt hebben of willen maken. Die pervertering kan beschreven worden als een soort omkering (“de wereld op zijn kop” zoals iemand het noemde): onderzoek in functie van aantal publicaties, in plaats van geduldig streven naar dieper inzicht en vooruitgang van weten); productie (ja overproductie) van meetbare publicaties in dienst vooral van meer financies voor de instelling en van snellere academische promotie bij het individu; keuze van universiteit in dienst van een meer lucratieve positie; onderwijs in functie van financierbare studenten of diploma’s (en bij studenten in functie van diploma’s of credits, liefst garant voor een lucratieve job); dienstverlening om ermee te kunnen uitpakken in rapporten en voor imagobuilding; evaluatie om in orde te zijn bij rapportering, of om mee uit te pakken tegenover de concurrentie; enzovoort. Natuurlijk staat de universitaire wereld niet echt zonder meer op zijn kop: niet alle onderzoek, onderwijs of dienstverlening functioneert op die manier, gelukkig maar. Allerlei elementen wijzen er echter op dat, zeker op instellingsniveau en bij sommige ‘professionals’, de bedrijfslogica effectief haar

perverse invloed doet gelden. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de stijging van diverse soorten ‘questionable research practices’ gaande tot echte fraude (waarover de media de laatste tijd met regelmaat rapporteren). Daar tegen ingaand, moeten we institutioneel terug de kerntaken zelf (en niet de meetbare resultaten) centraal stellen en verder de nadruk leggen op: vertrouwen in het personeel, herstel van het belang van beroepseer, erkenning en waardering van diversiteit én gelijkwaardigheid van domeinen of vormen van weten en reflectie, honoreren van subsidiariteit op de verschillende niveaus van beleid, enzovoort.

Sommige confraters en collega’s vonden en vinden onze stellingnames overdreven, naïef of zelfs ongepast. Dat soort onenigheid zou kunnen te maken hebben met het paradoxale karakter van de huidige universitaire realiteit. We hebben inderdaad te maken met een echte paradox. Nog nooit hebben onze universiteiten het zo goed gedaan (ook internationaal), nog nooit hebben ze zoveel jonge mensen en middelen aangetrokken, nog nooit werden zij zo goed gemanaged en gecontroleerd; hoe kan men dan, hoe durft men dan spreken van een malaise, van een diepe crisis zelfs in het hart van de instelling? Helaas bestaan dergelijke paradoxen tussen een schijn van welstand en een interne leegte, afwezigheid van ziel, wel degelijk ook elders in onze cultuur (niet alleen in de universiteit). Wie alleen let op de schijn (die zich dan nog voordoeft als de enige – want meetbare - werkelijkheid) merkt de interne uitholling niet, kan kritiek op het huidige reilen en zeilen van de universiteit slechts als onterecht en deloyaal beschouwen.

Laat mij de paradox anders uitleggen. Hoe is het zover kunnen komen dat een standpunt als dit geschreven moest worden terwijl officieel veeleer euforie heerst? Misschien heeft dat te maken met het bestaan, zelfs binnen de universiteit, van een eenzijdige concentratie enerzijds op middelen, anderzijds op nut, en dát ten nadele van de echte doelen die men op het oog zou moeten hebben. Natuurlijk zijn management en adequaat financieel beleid nodig, dat zijn noodzakelijke voorwaarden voor het uitvoeren van de eigenlijke taken

(doelen). Maar men kan vergeten dat noodzakelijke voorwaarden niet de eigenlijke doelen zijn, maar slechts middelen en dus ondergeschikt moeten blijven. Natuurlijk heeft de universiteit zeker in de zogenoemde kennismaatschappij met kenniseconomie een groot belang en nut. Maar het nut is niet het eigenlijke doel of zou dat niet mogen zijn; het zou slechts het (uiteraard niet te versmaden) *bijproduct* mogen zijn van de gerichtheid op het doel. De beste manier om de doelen, de eigenlijke kerntaken van de universiteit, centraal te stellen is wellicht de universiteit te blijven zien als een publiek goed dat niet het eigendom is van de huidige verzameling van individuele burgers, of het instrument voor hun grotere welvaart; het is een erfenis die we ontvingen van vorige generaties en die we alleen in bruikleen hebben om ze met haar doelen en idealen (van kennis om de kennis, van allerlei vormen van reflectie, inzicht en kunde, van bewaren en bestuderen van allerlei culturele erfenissen) over te dragen aan de komende generaties.

Af en toe kregen wij auteurs van het standpunt te horen dat we eigenlijk een ander, ‘positief’ standpunt hadden moeten schrijven, een standpunt over de universiteit van de toekomst dat vooral moest ingaan op de formidabele uitdagingen die er al zijn en die nog voor de deur staan. Juist, laat ons nu aan dat standpunt gaan werken. Maar hoe kan men nadenken over de toekomst van de universiteit als men niet (langer) weet wat een universiteit is, of (zoals de Cambridge professor Stefan Collini het uitdrukt) als men niet meer kritisch nadenkt over “What are universities for?”, waarvoor dienen universiteiten eigenlijk?

Herman De Dijn, mede namens Dominique Willems en Irina Veretennicoff